

Sprekende borden

Stéphanie Boulet
Verantwoordelijke Keramiscollecties¹

« *Voulez-vous un gigot, un beau rôti de veau.
Je voudrais deux sous de rognures pour mon chat* ».
Les Marchands.
“Wil je een lamsbout, een mooi kalfsgebraad.
Ik wil twee cent slachtafval voor mijn poes”.
De handelaars.
N°1. *Halle à la viande / Vleeshal.*
Faïencefabriek Boch Frères Keramis.

« *Quelle chaleur !! dans cette glacière !!!* »
“Wat een hitte ..!! in deze ijskelder !!!” *Les Sports. Alpinisme.*
Faïencefabriek Boch Frères Keramis.

« *Conducteur !!! Arrêtez c'est pour un tout petit besoin* »
“Chauffeur !!! Stop ik moet een kleine boodschap doen”
N°6. *Voyages en diligence / Diligencereis*
Faïencefabriek Boch Frères Keramis.

Van 10 februari 2017 tot 9 september 2018 liep in het Zwitsers Arianamuseum voor keramiek en glas een tentoonstelling onder de titel “Assiettes parlantes” of “Sprekende borden” waar borden in fijne faïence te zien waren met gedrukte versieringen en legendes, uit de 19e eeuw, uit Franse en Zwitserse faïencefabrieken². Ook de faïencerie Boch Frères Keramis heeft dergelijke bedrukte borden geproduceerd met thema's die door alle Europese faïencefabrieken gemaakt werden, maar ook met vernieuwende onderwerpen en motieven, eigen aan de faïencefabriek uit La Louvière. Er ontstond dus een samenwerking tussen die twee museale instituten om de Zwitserse tentoonstelling hier in België aan te passen en uit te breiden met stukken uit de Keramiscollecties.

Die borden, bedoeld als tafelppronkstukken en -versiering, bestaan uit een gedrukt centraal tafereel met bijhorende tekst, en in sommige gevallen een titel. Vaak bestaat een reeks uit twaalf stuks, soms genummerd, met zeer uiteenlopende onderwerpen: het dagelijks leven, militaire taferelen, fabels, liedjes, rebussen, caricaturen, humoristische taferelen, stadszichten of monumenten, koninklijke of religieuze voorstellingen en markante historische gebeurtenissen³.

---

¹ Vertaling door Dirk Storme.

² QUINTERO PEREZ 2017.

³ Voor een recente studie over borden met een gedrukt decor, zie: BOUYSSY, CHALINE 2012.

Mini-artikel n°1, september 2018.

Oorspronkelijk kwamen ze enkel voor op dessertbordjes, maar al snel werden ze ook op andere serviesdelen aangebracht, tot op soepterrines, dienschotels en bierkruiken, enz. toe.

Les Sports. L'Équitation.

Collection Keramis – Fonds Serge Augendre (inv. FSA.J12.01)

Van 10 november 2018 tot 10 maart 2019 nodigt Keramis bezoekers en liefhebbers uit om die bijzondere exemplaren te ontdekken of herontdekken. Naast de stukken die het Arianamuseum uitleent, toont Keramis een brede selectie uit haar verzameling sprekende borden van de faïencefabriek Boch Frères Keramis. Het museum heeft immers bijna zevenhonderd getuigenissen van die sprekende borden. Dank zij milde schenkers, zoals Serge Augendre, Etienne Cosyns, Léopold Bragard en mijnheer en mevrouw Cabus-Maloteaux⁴ kon de basis gelegd worden van documentatie over de faïencerie Boch Frères Keramis.

Van bij aanvang in 1844 werd bij Boch Frères Keramis transfertechniek toegepast. Zoals Etienne Cosyns en Léopold Bargard terecht opmerken, “85% van de productie van Keramis is versierd via druktechnieken”⁵. Op de biscuit wordt, eer vernist wordt, een vel zijdepapier aangebracht waarop het decor gedrukt is, wat een goedkopere en snellere werkwijze is dan de decors met de hand te schilderen. Bij het opstarten van de faïencerie werden de eerste platen rechtstreeks uit de faïencefabrieken van Septfontaines (Luxemburg), Mettlach en Wallerfangen

⁴ Voor een studie over publicitaire en herdenkingsproducties bij Boch Frères Keramis, zie : CABUS-MALOTEAUX 2015.

⁵ COSYNS, BRAGARD 2008, blz. 202.

Mini-artikel n°1, september 2018.

(Duitsland) ingevoerd, om direct te kunnen produceren⁶. De faïencefabriek uit La Louvière heeft natuurlijk originele motieven en onderwerpen ontwikkeld, mede na de inrichting van een eigen gavage-atelier. De faïencerie heeft sommige motieven vernieuwd maar ook taferelen en decors van concurrenten overgenomen. De graveerders vonden soms inspiratie in caricaturen van andere tekenaars, zoals de reeks *Les voyages en chemin de fer (reizen met de trein)*, waarschijnlijk overgenomen uit de publicatie *Ah ! quel plaisir de voyager (Oh ! Wat is reizen leuk)* van de Franse cartoonist Cham (1819-1879)⁷.

De grote graveerdersfamilies als de gebroeders Mouzin kwamen in La Louvière met hun talent en techniek de faïence-industrie verrijken. Aan hen danken we de befaamde decors *Grand Bouquet*⁸, *Saints*, *Althéa* of Belgische panorama's en taferelen uit het dagelijks leven, om maar enkele voorbeelden aan te halen. Bekende graveerders die bij of voor Boch Frères Keramis gewerkt hebben zijn Victor Copland voor de taferelen van de reeks *Les Vocations (roepingen)*, Lé Tanson voor het decor *Wiltz*, Charles Qennoy voor motieven als *Prunelle*, *Fleurs des champs*, *Jasmin*, en Emile Voituren voor *Dina en Antoinette*⁹. Voor veel reeksen beschikken we echter over geen enkele informatie omtrent de graveerder ervan. De platen met initialen of handtekeningen zijn zeldzaam. Meestal mono- en bichroom (naargelang de kleur van de bord van het bord), vond kleur toch snel toepassing in de centrale afbeeldingen bij Boch Frères Keramis. Als die borden in het centrum rijkelijk versierd worden, spreekt het voor zich dat de graveerders zich ook op de randversieringen toelegden, zoals bij de reeks *Chasse (de jacht)* die graveerd werden door Henri Mouzin in 1856¹⁰.

Sommige decors vinden hun oorsprong in de maatschappelijke ontwikkeling, de smaakmakers en modes van die tijd, de technische ontwikkelingen (reeks *Les voyages en chemin de fer*), de vrijetijdsbesteding (reeksen *Les Sports* en *Le dimanche*) en in belangrijke evenementen zoals de internationale en wereldtentoonstellingen (reeks *A l'Exposition*¹¹). Sommige stukken vallen op door de dialogen of de legendes die ze bevatten, andere geven de tafelgasten zin om te zingen door de afgebeelde partituren en populaire liedjes op de borden van sommige Franse producties¹². De illustraties van boertige spreuken wekken de lachlust op, terwijl de spelletjes en woordraadsels aanzetten tot reflectie. Vele onderwerpen worden behandeld, zelfs de herdenking van belangrijke historische gebeurtenissen als de Napoleontische veldslagen en taferelen uit het leven van Jeanne d'Arc¹³.

Toch moet men bij Boch Frères Keramis in de loop van de 20e eeuw geleidelijk een merklijke daling van de productie van dit soort borden vaststellen. Nochtans worden sommige succesvolle reeksen heruitgegeven, zoals episodes uit het leven van Napoleon Bonaparte en van de *Voyages en diligence*, daar zijn tot in de jaren 1950, zelfs later nog sporen van. Uit de archieven die bij Keramis bewaard worden blijkt dat de reeksen *Les voyages en chemin de fer*

⁶ COSYNS, BRAGARD 2008, blz. 57.

⁷ LEFEBVRE, THOMAS 1991, blz. 57 ; LENGLEZ *et al.* 1998, blz. 173.

⁸ In het volgend nummer, voorzien in november 2018, zal een studie gewijd zijn aan de oorsprong en de evolutie van dit decor bij de faïencefabriek Boch Frères Keramis, door Juliette Cabus-Maloteaux.

⁹ Voor een studie over de graveerders en de decors bij Boch Frères Keramis, zie: LOUVET 1989.

¹⁰ LENGLEZ *et al.* 1998, blz. 136.

¹¹ Collectie van het Arianamuseum.

¹² Een stuk uit het Arianamuseum zal in de tentoonstelling "Spreekende borden" te zien zijn.

¹³ CHALINE 2016. MICHAUD 2012. Een deel van deze reeks werd al in het Arianamuseum tentoongesteld en zal ook bij Keramis te zien zijn.

Mini-artikel n°1, september 2018.

en *Les Combles (het toppunt van...)* ook nog na de heropening van de faïencerie in 1986 geproduceerd werden.

Als verschillende studies ons niet onbelangrijke aanwijzingen leveren over de gekende en bij Boch Frères Keramis¹⁴ geproduceerde reeksen, dan laat de recent ontstane samenwerking tussen het Arianamuseum en Keramis pertinent toe om de faïencefabriek Boch Frères Keramis een plaats te geven in de dynamiek van de Europese productie van fijn aardewerk van eind 19e tot het begin van de 20e eeuw¹⁵. Zo zullen we zowel van La Louvière en andere Belgische faïencefabrieken als Nimy, Andenne en Jemappes als van andere Franse faïencefabrieken als Sarreguemines, Creil en Montereau, Lunéville een overzicht krijgen, tot van het Zwitserse Carouge en Nyon toe. Van 10 november 2018 tot 10 maart 2019 zullen humor, caricaturen, reizen, liederen, ontspanning en geschiedenis op het programma staan van deze nieuwe tentoonstelling.

Halle à la viande. N° 8.
Vleeshal. N° 8

Collectie Keramis – Fonds Cosyns en Bragard (inv. FCB0006.1)

¹⁴ COSYNS, BRAGARD 2008 ; LENGLEZ *et al.* 1998 ; LEFEBVRE, THOMAS 1991 ; VERBOOMEN, VAN SCOUTE 2006.

¹⁵ BOUYSSY, CHALINE 2012.

Mini-artikel n°1, september 2018.

Bibliografie¹⁶

BOUYSSY, CHALINE 2012

M. Bouyssy, J.-blz. Chaline (dir.), *Un média de faïence. L'assiette historiée imprimée*, Parijs, 2012.

CABUS-MALOTEAUX 2015

J. Cabus-Maloteaux, *Productions particulières de la faïencerie Boch Frères Keramis à La Louvière. Anniversaires, inaugurations, commémoration, floklore, trophées, publicités...*, Mettet, 2015.

CHALINE 2016

J.-blz. Chaline (dir.), *La Grande Guerre des assiettes*, Paris, 2016. (Kan bij Keramis ingezien worden)

COSYNS 2006

E. Cosyns, *La faïence fine. L'évolution des décors au XIXe siècle*, Melle, 2006.

COSYNS, BRAGARD 2008

E. Cosyns, L. Bragard, *Boch Frères Keramis. Décors imprimés 1844-1870*, Battice, 2008.

LENGLEZ *et al.* 1998

M. Lenglez, J. Lefebvre, blz. Duroisin, *Décors imprimés de Boch-Keramis 1844-1975. Collection de la communauté française*, La Louvière, 1998.

LEFEBVRE, THOMAS 1991

J. Lefebvre, Th. Thomas (dir.), *150 ans de création et de tradition faïencières. Boch-Keramis, La Louvière. 1841-1991*, La Louvière, 1991.

LOUVET 1989

LOUVET B., *Fonds chalcographiques de la Fondation Keramis. Recherche et application d'une méthode informatique d'inventaire des planches et de description des décors*, Hoger Stedelijk Instituut voor Sociale en Pedagogische Wetenschappen, Marcinelle, 1989 (Laatstejaarsthesis).

MICHAUD 2012

J. Michaud, « Leçons d'histoire et de politique. Jeanne d'Arc au fond de l'assiette », in M. Bouyssy, J.-blz. Chaline (dir.), *Un média de faïence. L'assiette historiée imprimée*, Parijs, 2012, blz. 85-101.

---

¹⁶ De meeste van die werken kunnen na afspraak in de bibliotheek van Keramis ingezien worden (inlichtingen bij sb@keramis.be) en zijn te koop in de boetiek van het museum.

Mini-artikel n°1, september 2018.

QUINTERO PEREZ 2017

A. Quintero Pérez, *Assiettes Parlantes. Décors Historiés Imprimés sur faïence fine au 19e siècle du 10 février 2017 au 21 janvier 2018*, Genève, 2017.

(Brochure van de tentoonstelling kan gedownload worden op:

<http://institutions.ville-geneve.ch/fr/ariana/visiter/autres-activites/archives/assiettes-parlantes-visite-reservee-au-corps-enseignant/>, ingezien op 27-09-2018).

VERBOOMEN, VAN SCOUTE 2006

M. Verboomen, R. Van Scoute, *Dictionnaire des motifs de la faïence fine imprimée en Belgique*, Brussel, 2006.